

O doświadczeniu obcości języka w twórczości J.M. Coetzeeego Słowo wstępne

W dniach 21–23 października 2018 roku John Maxwell Coetzee odbył trzydniową wizytę na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, podczas której odebrał z rąk rektora UŚ profesora Andrzeja Kowalczyka tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu oraz spotkał się ze swoimi czytelnikami.

Uroczystość nadania pisarzowi godności doktora *honoris causa* odbyła się 23 października z udziałem społeczności akademickiej i zaproszonych gości. Recenzentami dorobku doktoranta byli profesorowie Ryszard Koziołek z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz Derek Attridge i David Attwell z Uniwersytetu w Yorku. Po wygłoszeniu laudacji przez profesora Zbigniewa Białasa z Uniwersytetu Śląskiego laureat w krótkiej mowie poruszył temat wzrostu popularności języka angielskiego jako języka nauki, edukacji i biznesu. Przemowa ta ukazuje, że J.M. Coetzeeego cechuje wyczulenie na sposób, w jaki język może stać się dla jego użytkowników więzieniem konceptualnym (używam tutaj określenia Anny Wierzbickiej). Ta niezwykła wrażliwość pisarza ma swoje źródło w jego doświadczeniu, które opisuje Señor C, bohater powieści *Zapiski ze złego roku*:

Może wszystkie języki są w gruncie rzeczy sztucznie przyswojone, obce naszemu zwierzęcemu jestestwu. Lecz w jakiś zaiste niewysłowiony, niewysławialny sposób nie czuję się w angielskim jak w miejscu, w którym mógłbym spocząć, jak u siebie w domu. Po prostu tak się złożyło, że nauczyłem się dość sprawnie wykorzystywać możliwości tego akurat języka (COETZEE, 2008, s. 163).

Jakże ciekawy jest fakt, że nawet posługując się angielskim w sposób mistrzowski, co widoczne jest w każdej powieści i esejach Coetzeeego, ma on poczucie pewnej obcości tego języka. Tak wybitnego pisarza poczucie braku pełnego zakorzenienia w języku prowadzi do refleksji autotematycznej, która charakteryzuje większość powieści tego autora. Refleksja ta jednak w sposób szczególny przejawia się w jego ostatnich dziełach. W *Dzieciństwie Jezusa* jeden z dwóch głównych bohaterów – Simón – mierzący się z wyzwaniem życia w obcym kraju otrzymuje taką oto zachętę dotyczącą nauki nowego języka:

A co do hiszpańskiego, nie martw się, wytrwaj. Pewnego dnia przestaniesz być językiem, a staniesz się sposobem, w jaki rzeczy istnieją (COETZEE, 2013, s. 17).

Działania podejmowane przez Simóna, zarówno w *Dzieciństwie Jezusa*, jak i w drugim tomie trylogii – *Lata szkolne Jezusa*, są dowodem na wytrwałość bohatera płynącą z nadziei, że dzięki swoim wysiłkom opanuje on język na tyle, by odnaleźć swoje miejsce w nowej rzeczywistości. Taki właśnie cel przyświeca Simónowi, kiedy ten głośno odczytuje powieść *Don Kichot*. Jest to nie tylko nietypowa lekcja nowego języka udzielana podopiecznemu bohaterowi Dávidowi, lecz także próba zadomowienia się w języku poprzez rozpoznanie znanej sobie historii w kształcie i brzmieniu odczytywanych słów. W osobie Simóna – jego zmaganiach z językiem, często naznaczonych poczuciem obcości – odnaleźć możemy obraz samego autora.

Kontynuację refleksji językowej J.M. Coetzee możemy odnaleźć w kolejnych jego powieściach. W 2019 roku ukazał się trzeci tom trylogii – dalszy ciąg historii Simóna i Dávida; najpierw wydano książkę w tłumaczeniu na język hiszpański jako *La muerte de Jesús*, a kilka miesięcy później w języku angielskim jako *The Death of Jesus*. Powieść dostępna jest również w tłumaczeniu na język polski (*Śmierć Jezusa*). Na odczytania trylogii jako całości jest jeszcze za wcześnie. Nie oznacza to jednak, że wśród krytyków twórczości Coetzeego panuje marazm. Wprost przeciwnie. W ciągu ostatnich kilku lat powstało wiele nowych i odkrywczych interpretacji wcześniejszych powieści tego autora.

Czytelnicy „Śląskich Studiów Polonistycznych” znajdują w tym numerze pisma między innymi przemowę noblisty z okazji nadania mu tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, niepublikowany dotychczas krótki wywiad z noblistą oraz artykuł Roberta Kuska *Przypadkowy turysta? John Maxwell Coetzee w Europie Środkowej – rekonesans*, mogący zainteresować zarówno osoby, którym dobrze znana jest twórczość Coetzeego, jak i te, które chciałyby poznać bliżej fikcyjne światy autora. W artykule tym Robert Kusek zwraca uwagę czytelników na fakt, że większość badaczy skupionych na wpływie tradycji anglosaskiej, zachodnioeuropejskiej oraz rosyjskiej na twórczość Coetzeego najczęściej pomija kontekst środkowoeuropejski. Celem autora artykułu nie jest jednak udowodnienie, że J.M. Coetzee jest nieprzypadkowym „turytą” w naszym kręgu kulturowym, lecz ukazanie, że echa historii i kultury środkowoeuropejskiej są obecne również w twórczości innych pisarzy południowoafrykańskich. Na udowodnienie tej tezy badacz przywołuje twórczość Dana Jacobsona, Lionela Abrahamsa, Stephena Watsona, Douglasa Reida Skinnera, Petera Horna i Deborah Levy. Ciekawy i napisany z rozmachem artykuł niewątpliwie zainteresuje czytelników J.M. Coetzeego,

którzy pragną dowiedzieć się więcej na temat wpływu kultury środkowoeuropejskiej na literaturę południowoafrykańską. Literaturoznawcy i kulturoznawcy znajdą w tekście cenną inspirację do dalszych badań dotyczących dialogu kulturowego i literackiego między Europą a Afryką Południową.

Bibliografia

COETZEE John Maxwell, 2008: *Zapiski ze złego roku*. Tłum. Michał KŁOBUKOWSKI. Kraków: Znak.

COETZEE John Maxwell, 2013: *Dzieciństwo Jezusa*. Tłum. Mieczysław GODYŃ. Kraków: Znak.

Marek Pawlicki

UNIWERSYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH

 <https://orcid.org/0000-0003-3477-0831>